

بررسی فقهی و حقوقی حسابداری اسلامی و رفتار حرفه‌ای حسابرسان

نسرین بهرامیان^۱

غلامرضا محسنی پور هونجانی^۲

محمود قیوم‌زاده^۳

چکیده:

اسلام به عنوان یک روش زندگی توجه زیادی به فعالیت‌های تجاری دارد. خداوند در قرآن راهنمایی‌های لازم را برای رستگاری انسان در دنیا و آخرت ارائه کرده است. در فعالیت‌های اقتصادی باید فلاح و رستگاری به عنوان هدف نهایی انتخاب شود و حسابداری هم به عنوان ابزار ارائه اطلاعات در محیط اقتصادی باید با این هدف سازگار باشد. بنابراین اهداف و خصوصیات حسابداری اسلامی نه تنها باید موجب ارائه تصویر درست درباره واحد تجاری شود، بلکه باید به گونه‌ای باشد که واحدهای تجاری را به سوی احسان و پرهیز از بی‌عدالتی تشویق کند. در این مقاله به بررسی حسابداری اسلامی و ارتباط رفتار حرفه‌ای حسابرسان با قرآن و فقه و حقوق اسلامی پرداخته شده است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. منابع پژوهش را قرآن، تفسیر نور و کتب معتبر فقهی و حقوقی و مقالات روایی تشکیل داده‌اند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که با مطالعه‌ی دقیق آیات قرآن، ارتباط معنی داری بین دانش حسابداری و مفاهیم حسابداری و ویژگی‌های آنان و آیه‌های این کتاب آسمانی و فقه وجود دارد و مشخص می‌گردد که چه اندازه بین گفته‌های دینی و مفاهیم به کار رفته در حسابداری و حسابداری هم خوانی وجود دارد و به طور صریح، به مفاهیمی از قبیل استقلال رأی، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای، رازداری، درست‌کاری و بی‌طرفی و غیره که از مفاهیم اصلی حسابداری هستند، اشاره شده است و نشان می‌دهد که اسلام، حسابداری و چگونگی رفتار حرفه‌ای حسابرسان را در شکل پیشرفته امروزی آن مورد تأیید قرار می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: قرآن، رفتار حرفه‌ای، حسابداری، حسابداری، فقه، حقوق.

۱- دانش‌آموخته کارشناسی حقوق، نویسنده مسئول: n.bahramiyan^{۶۹}@yahoo.com

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت دولتی: gholamrezamohsenipoorhoonejani@gmail.com

۳- استاد تمام دانشگاه آزاد اسلامی ساوه: marefteacher@yahoo.com

مقدمه

حسابداری یکی از فرایندهای مهم در هر کسب و کاری است، و برای مسلمانان صاحب کسب و کار که حسابداری اسلامی مورد استفاده است نیز از این قاعده مستثنی نیست. با این حال، برای مسلمانان، حسابداری صرفاً یک فرآیند ثبت و گزارش مالی نیست، بلکه یک تعهد اخلاقی و دینی نیز محسوب می‌شود.

حسابداری اسلامی که به آن حسابداری شرعی نیز گفته می‌شود، مجموعه‌ای از اصول و قواعد است که بر اساس تعالیم اسلام برای مدیریت امور مالی یک کسب و کار تدوین شده است. هدف اصلی حسابداری اسلامی، اطمینان از انطباق فعالیت‌های مالی یک کسب و کار با آموزه‌های اسلام، مانند عدالت، شفافیت، صداقت و امانت‌داری است.

در محافل دانشگاهی و مراجع حرفه‌ای کشورهای مسلمان، مدتی است که بحث حسابداری اسلامی مطرح و در این زمینه سمینارهایی نیز برگزار شده است. گروهی از حسابداران مسلمان معتقدند بنابه ملاحظات جهان بینی اسلامی و غربی، حسابداری سنتی که مبتنی بر جهان‌بینی غربی است نمی‌تواند پاسخگوی تأمین نیازهای گزارشگری مالی در کشورهای اسلامی باشد. لذا حسابداران مسلمان باید در کشورهای اسلامی تعریفی از حسابداری اسلامی ارائه کنند و با تبیین اهداف و خصوصیات حسابداری اسلامی، الزامات گزارشگری را روشن کنند. در این زمینه تحقیقاتی انجام شده است که نتایج آنها همه در یک جهت نمی‌باشد. گروه دیگری از حسابداران مسلمان اصرار دارند که حسابداری اسلامی یا غربی ندارد، اگر حسابداری اسلامی مطرح شود قاعداً حسابداری مسیحی یا حسابداری یهودی هم می‌تواند مصداق داشته باشد. جان کلام مخالفان حسابداری اسلامی این است که حسابداری، حسابداری است. در این مقاله تلاش بر این است که این دیدگاهها در چارچوب شرایط محیطی ایران بررسی شود و نهایتاً تحلیلی از دید نگارنده ارائه گردد.

در جوامع غیر اسلامی، حداکثرسازی سود مد نظر است:

در غرب حداکثرسازی سود، فردگرایی، منافع شخصی زیربنای حرکت‌های اقتصادی است اما یک مسلمان پایبند به ارزش‌های اسلامی در پی سود معقول، منافع جمعی و انصاف و عدالت است.

در اسلام بعضی از معاملات رایج در غرب مانند ربا، قمار، تجارت مشروبات الکلی عملی حرام است و ممنوع است. بعضی از رهبران دینی معتقدند، فعالیت‌های اقتصادی در اسلام بر دو ستون اخلاقی عدالت و احسان استوار است. بنابراین تجارت اسلامی باید بر پایه این ارزشها انجام شود (Yaya and Hameed, 2004).

این تفاوت‌ها محرک اصلی حسابداران مسلمان برای ارائه یک تعریف و الگو برای حسابداری اسلامی می‌باشد.

زید (Zaid, 1997) حسابداری اسلامی را به شرح زیر تعریف کرده است: حسابداری، فرایند منظم ثبت معاملات مشروع در دفاتر و اندازه‌گیری نتایج مالی بر مبنای این معاملات به منظور استفاده در تصمیم‌گیری است. در اینجا تنها تفاوت اصلی آن با تعریف حسابداری سنتی، اضافه کردن واژه «مشروع» است. به نظر نمی‌رسد با اضافه کردن این واژه، بتوان حسابداری سنتی را به حسابداری

اسلامی تغییر داد. این موضوع در کشور ما که تمام قوانین از جمله قوانین حاکم بر تجارت توسط شورای نگهبان از نظر انطباق با شرع بررسی می‌شود، بیشتر زیر سؤال می‌رود، زیرا بنا بر مشروع بودن معاملات است.

افزون بر این، حسابداری باید تمام معاملات را ثبت و گزارش کند. حتی اگر برخلاف شرع، معامله غیرمشروع انجام شود، حسابداری ناگزیر به ثبت واقعیت است و نمی‌توان به دلیل غیرمشروع بودن از گزارش آن خودداری کرد.

الخدش، علاوه بر مشروعیت، مسئله زکات را در تعریف حسابداری اسلامی گنجانده است. حسابداری اسلامی عبارت است از فرایند شناسایی، اندازه‌گیری و گزارشگری مشروعیت فعالیت‌های مالی که برای تصمیم‌گیری، محاسبه زکات و محاسبه سود واقعی عملیات سرمایه‌گذاری اسلامی براساس دستورات اسلام، مفید باشد.

تعاریف دیگری نیز غیر از این وجود دارد. در اینجا به جز بحث مشروعیت، مسئله زکات اضافه شده است. یکی از مسائلی که در کشورهای اسلامی در مذهب اهل سنت مورد توجه جدی است، اندازه‌گیری عناصر صورت‌های مالی برای محاسبه زکات است. این موضوع در حوزه بانکداری اسلامی نیز بعضاً پیاده شده است. یعنی زکات به‌عنوان آخرین رقم سود و زیان گزارش می‌شود. محاسبه زکات باید مبتنی بر ارزش‌های جاری دارایی‌ها باشد.

در مذهب شیعه، زکات به کالاهای معدودی (شتر، گاو، گوسفند، خرما، جو، کشمش، طلا و نقره) تعلق می‌گیرد، اما به منفعت کسب به‌طور عام، تعلق نمی‌گیرد. لذا نمی‌توان در ایران مسئله زکات را به‌عنوان یک‌عامل مهم در تعریف حسابداری اسلامی بیان کرد. حوزه گزارشگری مالی اساساً مربوط به شرکت‌ها و دیگر شخصیت‌هایی است که محاسبه زکات برای آنها مورد ندارد. در مذهب شیعه خمس به منفعت کسب تعلق می‌گیرد، اما خمس هم اساساً در حوزه فردی است و انتقال آن یا پرداخت آن توسط شخصیت حقوقی یا شرکت تاکنون مطرح نشده است.

در این مقاله، به بررسی جامع حسابداری اسلامی و موضوعات مرتبط با آن برای مسلمانان صاحب کسب و کار می‌پردازیم.

حسابداری از نظر قرآن و اسلام

از آنجایی که یکی از مهم‌ترین توصیه‌های دین مبین اسلام، اشاره به حسابرسی به امور و بررسی کمیت‌ها حتی در امور اخلاقی و رفتاری است، چگونه می‌توان گفت که اسلام حسابرسی در امور زندگی و امور مالی را رها کرده و به آن نپرداخته باشد. لذا در آیه ۲۸۲ سوره مبارکه بقره، خدای متعال توصیه‌هایی را در این رابطه در قرآن داشته و می‌فرماید: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هنگامی که بدهی مدت داری (به خاطر وام یا داد و ستد) به یکدیگر پیدا کنید، آن را بنویسید! و باید نویسنده‌ای از روی عدالت، (سند را) در میان شما بنویسد و کسی که قدرت بر نویسندگی دارد، نباید از نوشتن، همان‌طور که خدا به او تعلیم داده خودداری کند! پس باید بنویسد، و آن کس که حق بر عهده اوست، باید املا کند، و از خدا که پروردگار اوست بپرهیزد، و چیزی را فروگذار ننماید! و اگر کسی که حق بر ذمه اوست، سفیه (یا از نظر عقل) ضعیف و مجنون است، یا به خاطر لال بودن، توانایی بر املاکردن ندارد، باید؛ ولی او به جای او، با رعایت عدالت، املا کند! و دو نفر از مردان (عادل) خود را بر این

حق شاهد بگیرد! و اگر دو مرد نبودند، یک مرد و دو زن، از کسانی که مورد رضایت و اطمینان شما هستند، انتخاب کنید! و این دو زن، باید با هم شاهد قرار گیرند، تا اگر یکی انحرافی یافت، دیگری به او یادآوری کند و شهود نباید به هنگامی که آن‌ها را برای شهادت دعوت می‌کنند، خودداری نمایند! و از نوشتن بدهی خود، چه کوچک باشد یا بزرگ، ملول نشوید هرچه باشد بنویسید! این، در نزد خدا به عدالت نزدیک‌تر، و برای شهادت مستقیم‌تر، و برای جلوگیری از تردید و شک و نزاع و گفت‌وگو بهتر می‌باشد؛ مگر این که داد و ستد نقدی باشد که بین خود، دست به دست می‌کنید. در این صورت، گناهی بر شما نیست که آن را بنویسید. ولی هنگامی که خرید و فروش (نقدی) می‌کنید، شاهد بگیرید! و نباید به نویسنده و شاهد، به خاطر حق گویی، زبانی برسد و تحت فشار قرار گیرند! و اگر چنین کنید، از فرمان پروردگار خارج شده‌اید. از خدا بپرهیزید! و خداوند به شما تعلیم می‌دهد؛ خداوند به همه چیز داناست." (جزء ۳ سوره بقره آیه ۲۸۲)

نمونه‌هایی از آیات حسابرسی در قرآن مجید:

- ۱- آل عمران ۲۵: «فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوَقَّيْتُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ»: «پس چگونه خواهد بود حال آنها هنگامی که جمع آوریم آنان را در روزی که هیچ شکی در آن نیست؟ و هر کس به تمام جزای اعمال خود خواهد رسید و به کسی ستم نخواهد شد.»
- ۲- انبیاء ۱: «اقترب للناس حسابهم و هم فی غفلة معرضون»: «مردم را (هنگام) حسابرسی (آنچه در مدت عمرشان انجام داده‌اند) نزدیک شده در حالی که آنان با (فرو افتادن) در غفلت (از دلایل اثبات کننده معاد) روی گردانند.»
- ۳- بقره ۲۸۱: «وَأَتَقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ»: «بترسید از روزی که در آن روز بسوی خدا باز می‌گردید سپس هر شخصی پاداش عمل خود را خواهد یافت و ستم نمی‌بیند.»
- ۴- نحل ۹۳: «وَلْتَسألنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ»: «یقیناً شما از آنچه انجام می‌دادید، بازپرسی خواهید شد.»
- ۵- مجادله ۱۸: «يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَّا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ»: «روزی که خداوند همگی آنان را برانگیزد، آنگاه [مشرکان] برای او به همان گونه سوگند یاد می‌کنند که برای شما یاد می‌کنند و گمان می‌کنند که حقی در دست دارند، بدانید که آنان دروغگویانند.»
- ۶- بقره ۲۸۴: «أَنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوهُ يُحَاسِبِكُمْ بِهِ اللَّهُ»: «اگر آنچه را در دل دارید، آشکار سازید یا پنهان، خداوند شما را بر طبق آن، محاسبه می‌کند.»
- ۷- غاشیه ۲۵: «إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ - ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ»: «رجوع آنان به سوی ما است سپس حساب آنان بر ما است.»
- ۸- تکوین ۸: «ثُمَّ لَتَسْأَلنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ»: «سپس در آن روز (همه شما) از نعمت‌هایی که داشته‌اید بازپرسی خواهید شد.»
- ۹- انبیاء ۴۷: «وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ»: «و کافی است که ما حساب کننده باشیم.»

اصول و مبانی حسابداری اسلامی:

حسابداری اسلامی بر پایه اصول و مبانی زیر بنا شده است:

تکلیف: تمام دارایی‌ها و تعهدات یک کسب و کار باید به‌طور دقیق ثبت و گزارش شوند.

شفافیت: تمام اطلاعات مالی یک کسب و کار باید به‌طور شفاف و آشکار برای ذی‌نفعان، مانند سهام‌داران، طلب‌کاران و دولت، در دسترس باشد.

عدالت: تمام معاملات مالی باید عادلانه و بدون ظلم و ستم انجام شوند.

صداقت: تمام اطلاعات مالی باید با صداقت و امانتداری کامل ثبت و گزارش شوند.

امانتداری: صاحبان کسب و کار باید در قبال اموال و دارایی‌های دیگران، مانند سهام‌داران و طلب‌کاران، امانت‌دار باشند.

تفاوت‌های حسابداری اسلامی با حسابداری سنتی:

حسابداری اسلامی در چندین جنبه اساسی با حسابداری سنتی تفاوت دارد:

تمرکز بر عدالت: حسابداری اسلامی بر عدالت و انصاف در تمام معاملات مالی تأکید دارد، در حالی که حسابداری سنتی بیشتر بر سودآوری تمرکز دارد.

ممنوعیت ربا: ربا (دریافت و پرداخت بهره) در اسلام حرام است، در حالی که ربا در بسیاری از سیستم‌های حسابداری سنتی مجاز است.

زکات: زکات (مالیات واجب اسلامی) باید از سود یک کسب و کار محاسبه و پرداخت شود.

ممنوعیت فعالیت‌های حرام: فعالیت‌های حرام، مانند قمار، رباخواری و فروش مشروبات الکلی، در حسابداری اسلامی ممنوع است.

مزایای استفاده از حسابداری اسلامی:

استفاده از حسابداری اسلامی برای مسلمانان صاحب کسب و کار مزایای متعددی دارد، از جمله:

اطمینان از انطباق با آموزه‌های اسلام: حسابداری اسلامی به مسلمانان صاحب کسب و کار کمک می‌کند تا مطمئن شوند که فعالیت‌های مالی آنها با آموزه‌های اسلام مطابقت دارد.

افزایش اعتماد و شفافیت: حسابداری شفاف و عادلانه می‌تواند به ایجاد اعتماد و اطمینان بین صاحبان کسب و کار، سهام‌داران، طلبکاران و سایر ذینفعان کمک کند.

برکت الهی: بسیاری از مسلمانان معتقدند که استفاده از حسابداری اسلامی می‌تواند برکت الهی را برای کسب و کار آنها به ارمغان آورد.

کاربرد حسابداری اسلامی در حسابداری تولیدی:

حسابداری اسلامی می‌تواند در زمینه‌های مختلف حسابداری تولیدی، مانند موارد زیر، اعمال شود:

حسابداری مواد اولیه: مواد اولیه باید از منابع حلال تهیه و به‌طور دقیق ثبت و گزارش شوند.

حسابداری دستمزد: دستمزد کارکنان باید به طور عادلانه و به موقع پرداخت شود.
حسابداری سربار: سربار باید به طور عادلانه به محصولات نهایی تخصیص داده شود.
حسابداری هزینه تمام شده: هزینه تمام شده محصولات نهایی باید با در نظر گرفتن تمام هزینه‌های شرعی محاسبه شود.

کاربرد حسابداری اسلامی در حسابداری شرکتی

حسابداری اسلامی می‌تواند در زمینه‌های مختلف حسابداری شرکتی، مانند موارد زیر، اعمال شود:
حسابداری فروش: درآمد حاصل از فروش باید به طور دقیق ثبت و گزارش شود و زکات مربوط به آن محاسبه و پرداخت شود.
حسابداری دریافتی‌ها: مطالبات از مشتریان باید به‌طور شفاف و عادلانه پیگیری و وصول شود.
حسابداری پرداختی‌ها: تعهدات به تأمین‌کنندگان و سایر طلبکاران باید به موقع و به‌طور کامل پرداخت شود.
حسابداری مالیات: مالیات‌های شرعی، مانند زکات، باید به طور صحیح محاسبه و پرداخت شود.
حسابداری سرمایه‌گذاری: سرمایه‌گذاری‌ها باید در فعالیت‌های حلال انجام شود و سود حاصل از آنها به‌طور عادلانه توزیع شود.
حسابداری سود و زیان: سود و زیان شرکت باید با در نظر گرفتن تمام هزینه‌های شرعی محاسبه شود.
حسابداری ترازنامه: ترازنامه شرکت باید به طور شفاف و دقیق وضعیت مالی شرکت را نشان دهد.

نرم افزار حسابداری:

امروزه، نرم افزارهای حسابداری متعددی وجود دارند که به طور خاص برای نیازهای مسلمانان صاحب کسب و کار طراحی شده‌اند. این نرم افزارها می‌توانند به طور خودکار بسیاری از وظایف مربوط به حسابداری اسلامی، مانند محاسبه زکات و ثبت معاملات حلال، را انجام دهند.

حسابداری اسلامی در سطح نظری

شاید آنچه که به‌عنوان تفاوت بنیادی محیطی قابل طرح است، حضور دین در زندگی فردی و تجزیه آن از مسائل اجتماعی است. در کشورهای اسلامی نقش تعالیم اسلامی در زندگی جمعی پررنگ می‌باشد و در قوانین و مقررات حکومت‌داری، قرآن و سنت در نظر گرفته می‌شود.

بعضی از صاحب‌نظران مبانی اقتصاد اسلامی را با اقتصاد غربی کاملاً متفاوت می‌دانند (Taheri, ۱۹۹۹; Rahman, ۱۹۹۹, Baydoun and Willet, ۲۰۰۰) در اسلام انسان امانت‌دار است. در صورتی که در غرب انسان مالک نهایی شناخته می‌شود. لذا پاسخ‌گویی نهایی مسلمان از نظر مسائل مالی در برابر خداوند است و چنین پاسخ‌گویی از طریق زکات و خمس در عمل پیاده می‌شود.

رفتار حرفه‌ای حسابرسان

قرآن پیام حیات بخش و جاویدانی است که برای هدایت بشریت به سوی سعادت نازل شده است و انسان‌ها را به علم، پاکی و صداقت فراخوانده، حیات طیبه را به آنها می‌نماید. برخی از صاحب‌نظران مسلمان بر این نظر هستند که همه علوم و فنون

و مطالبی درباره‌ی ریاضی، فیزیک و شیمی در قرآن وجود دارد و قابل استخراج می‌باشند. آنان می‌گویند: همه علوم اولین و آخرین در قرآن وجود دارد. این گروه به آیاتی از قرآن کریم استدلال می‌کنند که می‌فرماید: «و کتاب را بر تو نازل کردیم در حالی که بیان کننده همه چیز است» [سوره النحل، آیه ۸۹]. و نیز «هیچ تر و خشکی (در جهان) نیست مگر آن که در کتاب مبین (نوشته شده) است» [سوره انعام، آیه ۵۹].

هم‌چنین بسیاری از اندیشوران و دانشمندان بر این عقیده هستند که قرآن جامع اموری است که مربوط به هدایت انسان (اعم از امور مادی و معنوی) است. بنابراین بیان مسائل اقتصادی، سیاسی، علمی، حقوقی و... در بسیاری از موارد به صورت قواعد کلی است که انسان را به هدایت الهی نزدیک‌تر می‌کند و غالباً قرآن خود را درگیر بیان مسائل جزئی نکرده است، مگر در مواردی خاص، که لازم بوده است. قرآن مواردی را که علم و عقل بشر توانایی درک آن را دارد، به عهده او گذاشته است. بنابراین نباید از قرآن انتظار داشته باشیم تا تمام جزئیات نظام‌های سیاسی و اقتصادی متناسب با هر زمان را ترسیم کند؛ چون هدف قرآن این نیست. این وظیفه متخصصان دینی است که در هر زمان، کلیات متناسب با زمان و مکان را از قرآن استخراج کنند؛ تا متخصصان علوم اقتصاد، حقوقی و غیره در چارچوب آن قواعد کلی، برنامه ریزی‌های مناسب را به عمل آورند.

در عصر کنونی، حسابرسی یک حرفه محسوب می‌شود. هر حرفه‌ای متناسب با ویژگی‌های آن حرفه، آیین رفتار حرفه‌ای دارد که هدف اساسی از این آیین رفتار حرفه‌ای، ارائه رهنمود لازم به اعضاء برای حفظ تشخیص حرفه‌ای و اعمال و رفتار به گونه‌ای است که کیفیت ضوابط حرفه آنها را بهبود بخشد. هم‌چنین نشانه مشخص یک حرفه، پذیرش وظیفه و مسئولیت در قبال جامعه است، و مقبولیت هر حرفه به میزان مسئولیتی بستگی دارد که آن حرفه در جامعه به عهده می‌گیرد. جامعه برای حساب‌رسان، متشکل از صاحب کاران، سرمایه‌گذاران، دولت، اعتباردهندگان، کارکنان، کارفرمایان و سایرینی که جهت تصمیم‌گیری‌های آگاهانه خود و برای حفظ نظام تجاری مطلوب، بر بی‌طرفی و درست‌کاری و نتایج کار حساب‌رسان مستقل اتکا می‌کنند. چنین اتکایی، مسئولیت منافع جامعه را بر دوش حساب‌رسان می‌نهد.

در قرآن، ۳۸ بار از کلمه حساب و مشتقات آن - علی‌الخصوص بر حسابرسی - در رابطه با موضوع‌های گوناگون و در سوره‌های مختلف بالغ بر ۳۷ سوره که شامل ۲۲ سوره مکی و ۱۵ سوره مدنی می‌باشد، از این عبارات استفاده شده است و با وجود این که ما در کشوری مسلمان و معتقد به روز حساب هستیم، در مقولاتی همچون حسابداری و حساب‌کشی با توجه به اهمیتی که خداوند به حساب و غیرحساب می‌دهد و در قرآن برای بشر یادآوری کرده است، باید به دقت به حساب و کتاب در زندگی توجه نموده و علی‌الخصوص شاغلین در حرفه حسابرسی و حسابداری، تذکرات قرآنی را در حرفه خود لحاظ کنند.

خداوند در سوره‌ی آل عمران (آیه‌ی ۱۹۹)، سوره‌ی رعد (آیه‌ی ۴۱)، سوره‌ی ابراهیم (آیه‌ی ۵۱)، سوره‌ی نور (آیه‌ی ۳۹) و سوره‌ی مؤمن (آیه‌ی ۱۷) می‌فرماید: "خدا در یک لحظه به حساب همه خلق بی‌شمار خواهد رسید" و هم‌چنین در سوره انعام (آیه‌ی ۶۲) به صراحت درباره‌ی حسابرسی می‌فرماید: "آگاه باشید حکم (خلق) با خداست و او سریع‌ترین حساب‌رسان است."

علاوه بر این، خداوند در سوره‌ی انبیاء (آیه‌ی ۱)، سوره‌ی ص (آیه‌ی ۵۳)، سوره‌ی انشقاق (آیه‌ی ۸) به ترتیب می‌فرماید: "حسابدهی مردم نزدیک است و ایشان در بی‌خبری باشند". "این است آنچه برای روز حساب وعده داده می‌شود". "پس به زودی حسابرسی کرده، حسابرسی آسان". از معانی ظاهری آیات مزبور، صرف نظر از معنای باطنی که استنباطی تخصصی است، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که بحث حسابدهی و حسابرسی مورد تأکید اسلام و قرآن است و قرآن به صراحت ضرورت حسابرسی در جهان آخرت و بالتبع، این جهان را گوشزد کرده است.

حال، این سؤال به ذهن می‌رسد که با توجه به این گستردگی که در رابطه با حساب و حسابرسی در قرآن آیه وجود دارد، آیا قرآن ویژگی‌هایی، اصولی و یا آیینی را هم برای حسابرس تعیین نموده است؟

خداوند در قرآن در سوره‌ی قمر آیه‌های ۱۷، ۲۲، ۳۲ و ۴۰ می‌فرماید: "و یقیناً ما قرآن را برای پند گرفتن آسان کردیم، پس آیا پند گیرنده‌ای هست؟" با توجه به این که کلمه‌ی "پند گرفتن" در آیه‌ی مزبور، محدود و مقید به موضوعی خاص نشده است، می‌توان چنین استنباط کرد که با کنکاش ماهرانه، هر موضوعی را می‌توان در قرآن به عنوان یک مرجع مطلق یافت، کافی است که انسان جوینده و پند گیرنده باشد.

آیین رفتار حرفه‌ای

اصول بنیادی و احکام آیین رفتار حرفه‌ای که باید توسط کلیه حسابرسان رعایت شود، به شرح زیر تعیین شده است:

۱- استقلال رأی حسابرس

در فرهنگ اصطلاحات حسابداری آکسفورد، استقلال حسابرسان، اصلی بنیادی ذکر و در ادامه گفته شده است که: "حسابرسان باید هم در ظاهر و هم در باطن مستقل باشند تا بتوانند با درست‌کاری و واقع بینی قضاوت کنند". پارلمان و مجمع اتحادیه اروپا در رهنمود مربوط به حسابرسی قانونی صورت‌های مالی سالانه و تلفیقی، بر وابسته نبودن حسابرس به صاحب کار تأکید کرده است و عواملی چون "منافع مالی و تجاری، اشتغال حسابرسان در بنگاه صاحب کار و هم‌چنین قرابت و روابط نزدیک آنان را با مدیران و کارکنان بنگاه، از جمله عوامل نقض استقلال حسابرسان" برمی‌شمارد. هیأت تدوین استانداردهای حسابداری دولتی آمریکا، "اقتدار کامل برای بهترین پاسخ به کلیه صاحبان رأی، فارغ از هرگونه نفوذ و فشار را لازمه استقلال حسابرسان" می‌داند. انجمن حسابداران رسمی آمریکا در مورد استقلال رأی حسابرس مقرر کرده است: "حسابرس یا حسابرسان باید استقلال رأی خود را در تمام موارد مربوط به حسابرسی حفظ کنند."

هیأت تدوین آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای در فدراسیون بین‌المللی حسابداران، بر عدم وابستگی حسابرس با صاحب کار تأکید می‌کند و استقلال حسابرسان را شامل استقلال باطنی و استقلال ظاهری می‌داند.

استقلال باطنی یا استقلال رأی وضعیتی ذهنی است که در آن رأی شخص درباره یک موضوع منحصرأ بر مبنای قضاوت حرفه‌ای اظهار شود، بدون آن که از عوامل بیرونی تأثیر بپذیرد یا سازشی صورت گیرد. استقلال ظاهری یا استقلال از منظر دیگران

به معنای پرهیز از هرگونه وابستگی یا رابطه با اهمیتی است که هر شخص ثالث ذیصلاح و مطلعی که از کلیه اطلاعات مربوط، آگاه است به این نتیجه برسد که آن وابستگی یا ارتباط ممکن است بر درست کاری و واقع بینی حسابدار یا مؤسسه حسابرسی صورت‌های مالی یا انجام سایر خدمات اطمینان بخش است، خدشه وارد کند.

خداوند در قرآن در آیه‌های ۸ و ۴۹ سوره مائده می‌فرماید: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید! همواره برای خدا با تمام وجود قیام کنید و به انصاف و عدالت گواهی دهید و هرگز دشمنی با قومی، شما را به بی عدالتی وادار نکند. به عدالت رفتار کنید که به تقوا نزدیک‌تر است و از خداوند پروا کنید که همانا خدا به آنچه انجام می‌دهید آگاه است... و میان آنان بر طبق آنچه خدا به سویت نازل کرده، داوری کن، و از خواسته‌های نامشروع آنان پیروی مکن، و از آنان بر حذر باش که مبدا تو را از بخشی از آنچه خدا به سویت نازل کرده، منحرف کنند. پس اگر (از داوری حکیمانه‌ات) روی گردانند، بدان که خدا می‌خواهد آنان را به سبب پاره‌ای از گناهانشان مجازات کند، و مسلماً بسیاری از مردم، بدکار و نافرمانند."

پیام‌های آیه، مرتبط با استقلال در رأی، اشاره به این دارد که در داوری، احساسات باید تحت الشعاع عدالت باشد و اساس قضاوت و حکومت، قانون خداست و هم‌چنین باید طبق وحی داوری کنیم، اگرچه احتمال اعراض مردم را بدهیم. بنابراین، چنین استنباط می‌شود که جوهره و روح قضاوت و حسابرسی استقلال رأی است. اگر داور و حسابرس استقلال رأی نداشته باشند، مردم در مورد قضاوت و نظر او تردید خواهند داشت. قرآن شرط داوری و قضاوت را دوری از هوی و هوس و خواسته‌های نفسانی و نامشروع می‌داند. هم‌چنین که در اظهار نظر و قضاوت حسابرس، نظر و خواسته اشخاص عادی دخالتی ندارد و حسابرس باید بی‌طرفانه قضاوت نماید، در غیر این صورت، استقلال رأی حسابرس خدشه‌دار خواهد شد. در عین حال که حسابرسان باید بر طبق اصول حرفه‌ای و بدون عکس العمل مردم اظهار نظر نمایند، همان چیزی که امروزه به صراحت در استانداردهای حسابرسی تدوین شده توسط مجامع حرفه‌ای دنیا به ویژه حسابداران رسمی آمریکا، بدان تأکید می‌شود.

خداوند در قرآن در سوره نساء (آیه ۱۳۵) می‌فرماید: "ای اهل ایمان (همواره در همه امور زندگی) قیام کننده به عدل و گواهی دهنده برای خدا باشید، هرچند به زبان خود یا پدر و مادر یا خویشانتان باشد. برای هر کسی که شهادت می‌دهید، چه غنی باشد یا فقیر، نباید در حکم شهادت از هیچ کدام از آنها طرف‌داری کرده، از حق عدول نمایید..."

پیام آیه، رعایت مصالح خود و بستگان و فقرا، باید تحت الشعاع حق و رضای خدا می‌باشد؛ استقلال حسابرس بیان می‌کند که روابط خویشاوندی و خصوصی، نباید استقلال وی را تحت تأثیر قرار دهد.

۲- صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای

حسابدار رسمی باید خدمات حرفه‌ای را با دقت، شایستگی و پشتکار انجام دهد. وی همواره موظف است میزان دانش و مهارت حرفه‌ای خود را در سطحی نگاه دارد که بتوان اطمینان حاصل کرد خدمات وی به گونه‌ای قابل قبول و مبتنی بر آخرین تحولات در حرفه و قوانین و مقررات ارائه می‌شود. انجمن حسابداران رسمی آمریکا در مورد دانش و تجربه‌ی حسابرس مقرر می‌دارد:

"رسیدگی و حسابرسی باید توسط فرد یا افرادی اجرا شود که دارای صلاحیت و آموزش فنی کافی به عنوان حسابرس باشند" و در اجرای عملیات حسابرسی و تهیهی گزارش حسابرسی باید مراقبت حرفه‌ای لازم به عمل آید."

کما اینکه قرآن کریم در موارد بسیار زیادی، تأکید بر علم و دانش کرده است، به طوری که در اولین آیه‌ای که بر پیامبر اسلام نازل شده، به وی دستور داده است "بخوان" سوره‌ی علق (آیه‌ی ۱). خداوند در سوره‌ی قلم (آیه‌ی ۱) به قلم و آنچه می‌نویسد، سوگند یاد می‌کند و در جای دیگر تبعیض و تفاوت در مورد انسان‌ها را پذیرفته و صراحتاً بیان می‌دارد: "آیا آنهایی که می‌دانند، با آنهایی که نمی‌دانند، برابر هستند؟" (سوره‌ی الزمر، آیه‌ی ۹).

هر معرفت و شناختی نیازمند تجربه است. برترین پس اندازها و توشه‌ها، دانش است که به کار گرفته شود. اگر کسی بدون علم و دانش در بین مردم فتوا داده و حکمی صادر کند، زمین و آسمان بر او لعن و نفرین می‌فرستند. عدل بر چهار عنصر است: بر فهمی ژرف نگرنده، دانش پی به حقیقت برنده، نیکو داوری کردن و در بردباری استوار بودن.

خداوند در قرآن در سوره‌ی نساء (آیه‌ی ۵۸) می‌فرماید: "خدا قاطعانه به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش بازگردانید و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید...."

از پیام‌های مهم و مرتبط آیه‌ی ۵۸ این است که سپردن امور به کاردانان و قضاوت عادلانه، از مصادیق عمل صالح و از نشانه‌های ایمان است، و از پیام‌های مرتبط آیه‌ی ۱۳۵ سوره نساء این است که ضوابط بر روابط مقدم است. حسابدار حرفه‌ای کاردان و شایسته باید دانش و مهارت حرفه‌ای خود را در زمینه تحولات، روش‌ها و تکنیک‌های جدید و قوانین و مقررات، همواره به سطحی ارتقا دهد که صاحب‌کار یا کارفرمای وی اطمینان یابد که از خدمات حرفه‌ای کارآمدی برخوردار می‌شود. حسابدار حرفه‌ای باید خدمات حرفه‌ای خود را با شایستگی و بر اساس استانداردهای فنی و حرفه‌ای مرتبط انجام دهد. در واقع اجرای آیین رفتار حرفه‌ای و رعایت استانداردهای مربوطه مقدم بر روابط است.

از مجموعه‌ی آیات قرآن چنین استنباط می‌شود که داشتن دانش و تجربه در امر داوری، ضروری و این دو لازم و ملزوم یکدیگر هستند. به همین دلیل، عده‌ای نیز معتقدند که دانش شرط لازم و تجربه شرط کافی در انجام هر امر تخصصی و از جمله حرفه‌ی حسابرسی است.

۳- درست‌کاری و بی‌طرفی

درست‌کاری با دو معیار حق و عدل، قابل سنجش است. حسابدار حرفه‌ای باید در روابط حرفه‌ای و معاملات خود صادق و پرهیزکار باشد. اصل بی‌طرفی، حسابداران رسمی را به برخورد منصفانه، درست‌کارانه و به دور از تضاد منافع ملزم می‌کند. حسابداران رسمی در ابعاد مختلف به انجام خدمات حرفه‌ای می‌پردازند. صرف نظر از نوع یا اندازه خدمات حرفه‌ای، حسابداران رسمی باید در ارائه این خدمات، درست‌کاری را حفظ کنند و در قضاوت خود به رعایت کامل بی‌طرفی پای بند باشند.

خداوند در سوره‌ی آل عمران (آیه‌ی ۱۹۹) می‌فرماید: "بی تردید از اهل کتاب کسانی هستند که به خدا و آنچه به سوی

خودشان فرود آمده، ایمان می‌آورند، در حالی که در برابر خدا فروتن و خاکسار بوده، آیات خدا را به بهای اندک نمی‌فروشند. برای آنان نزد پروردگارش پاداشی شایسته است؛ یقیناً خدا، حسابرسی سریع است."

پیام‌های آیه:

الف) باید انصاف را مراعات کرد، که کاملاً به درست‌کاری در حسابداری اشاره دارد، درست‌کاری تنها به معنای صادق بودن نیست، بلکه برخورد منصفانه و صادقانه را نیز شامل می‌شود. صداقت و پرهیزکاری در روابط حرفه‌ای و معاملات، صراحت در بیان و انصاف در عمل، از ملزومات درست‌کاری است؛

ب) هر مکتبی ریزش و رویش دارد، اگر گروهی ایمان نمی‌آورند و حقایق را کتمان می‌کنند، در عوض گروهی با خشوع ایمان می‌آورند. این پیام کتمان حقایق را مذموم می‌شمارد، طبق بخش ۱۱۰ آیین رفتار فدراسیون بین المللی حسابداران، یک حسابدار حرفه‌ای نباید در گزارش‌ها، اظهارنامه‌ها، اعلامیه‌ها، و سایر اطلاعاتی که حاوی اشکالاتی از قبیل، صورتهای حاوی مطالب نادرست و گمراه کننده با اهمیت؛ صورتهای و اطلاعاتی که در تهیه آن دقت لازم به کار نرفته باشد؛ و صورتهای و گزارش‌هایی که به دلیل حذف اطلاعات لازم یا درج اطلاعات مبهم، گمراه کننده و ابهام‌آمیز است، دخالت داشته باشد.

خداوند در بخشی از آیه‌ی ۲۸۲ سوره بقره می‌فرماید: "... و هرگاه داد و ستد کنید، شاهد بگیرید، و نباید به نویسنده و شاهد (به خاطر حق‌گویی) زبانی برسد و اگر زبان برسانید، خروج از اطاعت خداست که گریبان‌گیر شما شده است و از خدا پروا کنید و خدا (راه درست زندگی را) به شما می‌آموزد و خدا به همه چیز داناست."

از پیام‌های مرتبط آیه ۲۸۲ این است که کاتب و شاهد حق ندارند سند را به گونه‌ای تنظیم کنند که به یکی از طرفین ضرری وارد شود. طبق آیین رفتار حرفه‌ای، حسابدار رسمی باید بی‌طرف باشد و نباید اجازه دهد هرگونه پیش‌داوری، جانب‌داری، تضاد منافع یا نفوذ دیگران، بی‌طرفی او را در ارائه خدمات حرفه‌ای مخدوش کند؛ بنابراین از پیام آیه چنین استنباط می‌شود که آیه کاملاً اشاره به بی‌طرفی حسابداران دارد. پیام مرتبط دیگر این است که هرگونه خدشه در سند، از هر کس که باشد، فسق و گناه است؛ از پیام آیه می‌توان درست‌کاری و بیان صادقانه اطلاعات حسابداری را استنباط نمود.

۴- رازداری

طبق آیین رفتار حرفه‌ای، حسابدار رسمی باید به محرمانه بودن اطلاعاتی که در جریان ارائه خدمات حرفه‌ای خود به دست می‌آورد توجه کند و نباید چنین اطلاعاتی را بدون مجوز صریح صاحب‌کار یا کارفرما، استفاده و یا افشا کند؛ مگر آن‌که از نظر قانونی یا حرفه‌ای حق و یا مسئولیت افشای آن را داشته باشد.

خداوند در سوره‌ی آل عمران (آیه‌ی ۷۵) می‌فرماید: «و از اهل کتاب کسی است که اگر او را بر مال فراوانی امین شماری، آن را به تو باز می‌گرداند، و از آنان کسی است که اگر او را به یک دینار امین شماری، آن را به تو باز نمی‌گرداند، مگر آن‌که همواره بالای سرش بایستی (و مال خود را با سخت‌گیری بروی از او بستانی)، این به خاطر آن است که آنان گفتند: (چون ما اهل کتابیم)

رعایت کردن حقوق غیر اهل کتاب بر عهده ما نیست، (و در ضایع کردن حقوق دیگران گناه و عقوبتی نداریم) و اینان (در حالی که باطل بودن گفتار خود را) می دانند بر خدا دروغ می بندند.»

پیام‌های آیه:

الف) در مورد مخالفان نیز، انصاف را مراعات کنید و همه را خائن ندانید.

ب) امانت داری، ملاکی برای ارزشیابی افراد است.

ج) ارزش‌های اخلاقی، ثبات دارند.

حفظ امانت، در نزد همه نیکو و خیانت در آن، نسبت به هر کسی باشد زشت است. رد امانت یک ارزش است، گرچه از مخالفان باشد. در عمل حسابداران به محرمانه بودن اطلاعات صاحب کار (امانت داری) احترام می گذارند و تا حد ممکن می کوشند تا کمتر در مورد کارشان صحبت کنند. حکم ۳۰۱، محرمانه بودن ماهیت اطلاعات دریافتی حسابرسان از صاحب کاران خود را مورد تأکید قرار می دهد. نوع کار حسابرسان ایجاب می کند آنها به محرمانه‌ترین روابط مالی صاحب کاران خود دسترسی داشته باشند. طبق بخش ۱۴۰ آیین رفتار فدراسیون بین المللی حسابداران، یک حسابدار حرفه‌ای نباید از اطلاعات محرمانه‌ای که در جریان کار به دست می آورد، در جهت منافع شخصی یا منافع اشخاص ثالث بهره‌برداری کند.

۵- رفتار و آداب حرفه‌ای

طبق آیین رفتار حرفه‌ای، حسابدار رسمی باید به گونه‌ای عمل کند که با حسن شهرت حرفه‌ای او سازگار باشد و از انجام اعمالی بپرهیزد که ممکن است اعتبار حرفه را خدشه‌دار کند. طبق بخش ۱۰۰ آیین رفتار فدراسیون بین المللی حسابداران، حسابدار حرفه‌ای باید در برخورد با دیگران در حین انجام وظایفش، با ادب و احترام رفتار کند، قوانین و مقررات را رعایت و از انجام اعمالی بپرهیزد که می تواند حرفه را بی اعتبار کند.

یکی از اعمالی که می تواند رفتار حرفه‌ای را زیر سؤال ببرد، دریافت رشوه است که شاید گاهی تحت عنوان هدیه و پذیرایی و یا حق الزحمه مشروط یاد شود. یکی دیگر از پیام‌های آیه‌ی ۱۹۹ سوره آل عمران این است که، هر بهایی در برابر دین فروشی پرداخت شود، کم و ناچیز است؛ این پیام در واقع اشاره به دریافت رشوه، پاداش و یا هر چیز دیگری که می تواند به رفتار حرفه‌ای لطمه وارد کند، اشاره دارد. در واقع مثلاً کسی با دریافت پولی از نفوذ خود استفاده کرده و قراردادهای خاصی با آن طرف ببندد یا مزایای دیگری به وی برساند؛ که مصداق آن در حسابرسی می تواند حق الزحمه‌های مشروط، ارجاع کار و کمیسیون، هدیه و پذیرایی و غیره باشد، که مطلقاً برای حسابداران رسمی ممنوع است. همچنین خداوند در سوره‌ی بقره آیه‌ی ۱۸۸ می فرماید: «و اموالتان را در میان خود به صورت نامشروع مخورید. و آن را به عنوان رشوه به سوی حاکمان و قاضیان سرازیر نکنید تا بخشی از اموال مردم را (با تکیه بر حکم ظالمانه آنان) به گناه و معصیت بخورید، در حالی که (زشتی کارتان را) می دانید.» یکی از پیام‌های روشن این آیه درباره رشوه گرفتن است، رشوه، حرام است و انسان حق ندارد برای تصاحب اموال مردم رشوه دهد.

رشوه یکی از گناهان بزرگی است که مفسد اجتماعی متعددی را به دنبال دارد، از جمله: حذف عدالت، یأس و ناامیدی ضعیف، جرأت و جسارت اقویا، فساد و تباهی حاکم و قاضی، از بین رفتن اعتماد عمومی. بنابراین این پیام صراحتاً دریافت رشوه تحت هر عنوانی را نفی کرده است چرا که دریافت رشوه تهدیدی جدی برای استقلال حسابداران و حسابرسان حرفه‌ای خواهد بود و اعتبار حرفه‌ای آنها را خدشه‌دار و اعتماد به صورت‌های مالی ارائه شده یا تأیید شده توسط آنان را از بین خواهد برد. از پیام‌های دیگر آیه این است که، اسلام مردم را مالک اموالشان می‌داند و لغزش‌های آگاهانه خطرناک است. از آیه و پیام‌های آیه استنباط می‌شود که به نوعی بر فعالیت‌های ناسازگار با حرفه‌ی حسابداری اشاره می‌کند که اگر حسابداران از پذیرش و انجام فعالیت‌هایی که با ارائه خدمات حرفه‌ای ناسازگاری دارد خودداری ننمایند، نمی‌توانند وظیفه‌ی خود را در مقابل حرفه و جامعه‌ی خود انجام دهند.

۶- منافع عمومی

یکی از ویژگی‌های حرفه حسابداری به عنوان حرفه‌ای معتبر، علاوه بر پای‌بندی حسابداران به اخلاق و رعایت آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای، پذیرش وظیفه و مسئولیت در قبال جامعه است؛ و لازمه آن، رعایت منافع عمومی در انجام کار است که موجب جلب اعتماد عمومی به حرفه می‌شود. در حسابرسی عبارت مشهوری است که می‌گوید: "جامعه، تنها صاحب کار ماست". این عبارت ایده‌ای را بیان می‌کند که برای جایگاه حرفه‌ای بلندمدت حسابرسان مستقل، اساسی است. جامعه‌ای که حرفه حسابداری با آن سر و کار دارد، به طور مشخص، صاحب کاران، سرمایه‌گذاران، دولت، اعتباردهندگان، کارکنان، کارفرمایان، جوامع، نهادهای تجاری و مالی و سایر اشخاصی را در بر می‌گیرد که به درست‌کاری و واقع‌بینی حسابداران حرفه‌ای در انجام خدمت و فراهم کردن زمینه کارکرد منظم عملیات تجاری و تصمیم‌گیری‌های آگاهانه خود به نتایج کار حسابداران رسمی اتکا می‌کنند. چنین اتکایی برای حرفه حسابداری در قبال حفظ منافع عمومی ایجاد مسئولیت می‌کند.

خداوند در بخشی از آیه‌ی ۲۸۲ سوره‌ی بقره می‌فرماید: «... و نباید هیچ نویسنده‌ای از نوشتن سند همان‌گونه که خدا (بر اساس قوانین شرعی) به او آموخته است، دریغ ورزد. او باید سند لازم را بنویسد، و کسی که حق به عهده اوست باید (کلامش را جهت تنظیم سند برای نویسنده) املا کند، و از خدا که پروردگار اوست پروا نماید و از حق چیزی را نکاهد...»

پیام‌های آیه:

الف) به شکرانه سواد و علمی که خداوند به ما داده است، کارگشایی کنیم.

ب) اهل هر فن و حرفه‌ای مسئولیت ویژه دارد، کسی که قلم دارد باید برای مردم بنویسد. در واقع این پیام‌ها اشاره به آیین رفتار حرفه‌ای و علی‌الخصوص مسئولیت‌های حسابدار در جامعه را بازگو می‌کند.

نتیجه گیری

از مجموع آیات متعدد قرآن و سخنان پیامبر اسلام و امامان شیعه که در این مقاله به اختصار به آنها اشاره شد، چنین استنباط می‌شود که اسلام به صراحت به ضرورت حسابرسی و نقش آن در اصلاح امور اقتصادی و اجتماعی اشاره می‌کند. از آنجا که همه‌ی آنچه بشر در زندگی خود از آن برخوردار است، نعمت‌های الهی محسوب می‌شوند، بنابراین همه‌کارهای او مورد سوال واقع خواهد شد، چرا که همه کارهایی که انسان انجام می‌دهد، به گونه‌ای تصرف در نعمت‌های الهی می‌باشد. لذا با این توجیهات بایستی در خصوص همه آنها پاسخگو بوده و چه بهتر که از هم اکنون ب فکر آخر و عاقبت کارهایمان باشیم.

علاوه بر این، قرآن، پیامبر اسلام و امامان شیعه به موضوعاتی از قبیل استقلال رأی، دانش و تجربه، مراقبت و دقت حرفه‌ای، شناخت موضوع، مشاوره، برنامه‌ریزی و تقسیم کار در حسابرسی تأکید کرده‌اند. بنابراین، حسابرسی و عناصر اصلی آن ریشه در اسلام داشته و مورد حمایت آن می‌باشد.

حسابداری اسلامی یک ابزار ضروری برای مسلمانان صاحب کسب و کار است که به آنها کمک می‌کند تا فعالیت‌های مالی خود را با آموزه‌های اسلام مطابقت دهند. استفاده از حسابداری اسلامی می‌تواند به ایجاد کسب و کاری عادلانه، شفاف و برکت‌مند کمک کند. گروه دیگری از حسابداران مسلمان اصرار دارند که حسابداری اسلامی یا غربی ندارد، اگر حسابداری اسلامی مطرح شود قاعدتاً حسابداری مسیحی یا حسابداری یهودی هم می‌تواند مصداق داشته باشد. جان کلام مخالفان حسابداری اسلامی این است که حسابداری، حسابداری است. در این مقاله تلاش بر این است که این دیدگاهها در چارچوب شرایط محیطی ایران بررسی شود و نهایتاً تحلیلی از دید نگارنده ارائه گردد.

قرآن مجید، کلام الهی و راهنمای بشر و معجزه پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم‌است) و از آنجا که این کتاب به اعصار خاصی تعلق ندارد و با وجود آن که خداوند متعال آن را در برابر تحریف محافظت می‌نماید و در رابطه با تمام موضوع‌های اصلی و حیاتی دنیا از جمله حساب و غیرحساب در این دنیا و آخرت سخن به میان آورده است. در طول تاریخ اسلام، مسلمانان و علمای دینی همواره به استناد قرآن، احادیث و روایات پیامبر اسلام، امامان و بزرگان دینی ادعایی مبنی بر جامعیت دین اسلام داشته و دارند و معتقدند که این منابع و در رأس آنها «قرآن» به عنوان کلام خداوند، نسبت به تمامی موضوعات فراگیری دارند. طی این مقاله محقق گردید که در ۱۴۰۰ سال قبل که آیین رفتار حرفه‌ای حسابرسان که به شکل امروزی توسعه و گسترش نیافته بود قرآن به ضرورت رفتار آنان و تأثیر آن در امور اشاره نموده است. از مجموع آیات متعدد قرآن که در این مقاله به آنها اشاره شد، مشخص گردید که استقلال رأی حسابرس نکته‌ای است که در قرآن بارها به اهمیت آن اشاره شده است و مشخصه اصلی یک حسابرس حرفه‌ای می‌باشد؛ علاوه بر آن موضوعاتی از قبیل درست‌کاری و بی‌طرفی، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای، رازداری، رفتار و آداب حرفه‌ای و از همه مهم‌تر در نظر گرفتن منافع عمومی توسط افراد حرفه‌ای ریشه در اسلام داشته و مورد حمایت این دین مترقی می‌باشند.

منابع و مآخذ:

- قرآن کریم
- امام علی (علیه السلام)، نهج البلاغه، نامه ۵.
- امام علی (علیه السلام)، نهج البلاغه، نامه ۵۳.
- احمدی، مسعود (۱۳۸۶). "مدیریت اسلامی"، چاپ سوم، انتشارات پژوهش‌های فرهنگی.
- افجه‌ای، سیدعلی اکبر (۱۳۷۷). "مدیریت اسلامی"، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- اقتداری، علی محمد (۱۳۹۲). "سازمان و مدیریت"، ص ۶۱.
- امیری، علینقی؛ عابدی جعفری، حسن (۱۳۹۳)، "مدیریت اسلامی: رویکردها". چ دوم. تهران: سمت.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرالحکم.
- تولایی، روح‌ا. (۱۳۸۶). "الگوی برای شناخت مدیریت اسلامی"، دو ماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال چهارم.
- چاوشی، کاظم (۱۳۸۸)، "بررسی رویکردهای نظری به مدیریت اسلامی". پژوهش‌های میان رشته‌ای قرآنی.
- حکیمی، محمدرضا (۱۳۷۳). "الحیاه"، ترجمه محمد آرام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- خنیفر، حسین (۱۳۸۴)، "تحلیل محتوای ادبیات مدیریت اسلامی با تأکید بر آثار منتخب". فرهنگ مدیریت.
- رضاییان، علی (۱۳۸۲). "اصول مدیریت"، تهران، انتشارات سمت.
- سازمان امور اداری و استخدامی، مدیریت اسلامی، ص ۱۲.
- صدوق، محمد بن علی، کمالات‌الدین و تمام النعمه، ص ۴۸۴.
- طبرسی، علی بن حسن، مشکوٰۃ الانوار، ص ۳۲۵.
- عابدی جعفری، حسن؛ ازگلی، محمد (۱۳۸۸)، "مروری بر سیر تحقیقات مدیریت اسلامی در ایران". علوم انسانی دانشگاه امام حسینعلیه السلام.
- عالیور، عزیز (۱۳۷۷)، صورت‌های مالی اساسی، تهران: انتشارات سازمان حسابرسی، چاپ ششم.
- علی مدد، مصطفی و نظام الدین ملک‌آرایی (۱۳۸۶)، اصول حسابداری، جلد اول، تهران: انتشارات سازمان حسابرسی، چاپ بیست و پنجم.
- عسگریان، مصطفی (۱۳۷۰). "مدیریت اسلامی، تهران، جهاد دانشگاهی دانشگاه تربیت معلم.
- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۲، ص ۲۹۷، کتاب ایمان و کفر، باب طلب الرئاسة .
- گوران حیدری، سید فرهاد و همت فر، محمود (۱۳۹۳). "حسابداری مدیریت اسلامی"، مطالعات حسابداری و حسابرسی.
- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۱۶۵.
- -----، ج ۷۰، ص ۷۲.

- مدرسی طباطبایی (۱۳۶۳). "مقدمه‌ای بر نظام مالیاتی و بودجه در اسلام"، انتشارات هجرت.
- مقیمی، سید محمد (۱۳۹۴)، "اصول و مبانی مدیریت اسلامی". تهران: انتشارات راهدان.
- نجاری، رضا (۱۳۸۴)، "مبانی مدیریت اسلامی". چ چهارم. تهران: دانشگاه پیام نور.
- Al-Khadash, H. A. M. (۲۰۰۱). The accounting measurement and disclosure requirements in Islamic banks: the case of Murabahah and Mudarabah .
- Hameed, S. (۲۰۰۰), The Need for Islamic Accounting: Perception of Its Objectives and Characteristics by Malaysia Accountants and Academics, Ph. D. Thesis. University of Dundee.
- Zaid, O. A. ۱۹۹۷. Accounting books and reports in the Islamic State proceedings of the International conference ۱: Accounting Commerce and Finance: The Islamic Perspective. Sydney, Australia.

Jurisprudence and legal review of Islamic accounting and professional behavior of auditors

Abstract:

As a way of life, Islam pays great attention to commercial activities. In the Quran, God has provided the necessary guidance for the salvation of man in this world and the hereafter. In economic activities, welfare and salvation should be chosen as the final goal, and accounting as a tool for providing information in the economic environment should be compatible with this goal. Therefore, the goals and characteristics of Islamic accounting should not only provide the correct image about the business entity, Rather, it should be in a way that encourages business units towards benevolence and avoiding injustice. In this article, Islamic accounting and the relationship between the professional behavior of auditors and the Qur'an and Islamic jurisprudence and law have been discussed. The current research is of applied type and was done with descriptive-analytical method. The sources of the research are Quran, Tafsir Noor, authentic jurisprudential and legal books, and narrative articles. The findings of the research indicate that by carefully studying the verses of the Qur'an, There is a significant relationship between the knowledge of accounting and auditing concepts and their characteristics and the verses of this holy book and jurisprudence, and it is clear to what extent there is agreement between religious sayings and the concepts used in accounting and auditing. and explicitly, to concepts such as independence of vote, competence and professional care, confidentiality, honesty and impartiality, etc., which are the main concepts of auditing, It has been mentioned and it shows that Islam approves accounting and the professional behavior of auditors in its advanced form today.

Keywords: Quran, professional behavior, auditing, accounting, jurisprudence, law.